

**ՂԱՐԻՔՁԱՆՅԱՆ ՔԵՎՈՐԳ
(ԱԻ)**

**ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԵՐՆԱԽԱՎԵՐԻ ՍԵՐ-
ՏԱՃՍԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ ՍԻՐԻԱՅՈՒՄ 1990-ԱԿԱՆ ԹԹ.**

1980-ական թթ. կեսերին ներքաղաքական անկայուն իրադրությունը և սոցիալ-տնտեսական լարվածությունը Սիրիայում աստիճանաբար մեղմացավ:

Ասադի օրոք Սիրիայում փաստացի գործում էր կառավարման երկաստիճան համակարգ, որն սկսել էր առավել ցայտուն դրսևորվել 1980-ականների սկզբից և շարունակվեց 1990-ականներին: Երկրում արտաքինապես գործառնում էր կառավարման համակարգ՝ նախագահի գլխավորությամբ և իշխանության գործադիր և օրենսդիր մարմիններով, ինչպես նաև պետության կողմից վերահսկվող մի շարք ինստիտուտներով, որոնք ստեղծվել էին վարչակարգի կողմից՝ զինված Արաբական վերածնունդ սոցիալիստական կուսակցության¹ (ԱՎՍԿ կամ Բասս, բառացի՝ վերածնունդ) գաղափարախոսական հիմնադրույթներով: Կուսակցությունում գոյություն ունեւ սեփական իշխանական հիերարխիան և կառավարման սեփական մարմինները: Դրա հետ մեկտեղ Սիրիայում գործում էին նաև բազմաթիվ հասարակական և մասնագիտական կազմակերպություններ (այսպես կոչված մուսազզամաթ շա'աբիյյա՝ ժողովրդական կազմակերպություններ), որոնք ներկայացնում էին սիրիական բնակչության տարբեր խավերի և շերտերի շահերը: Երկրի կառավարությունում ներկայացված էին Սիրիայի տարբեր կրոնական դավանանքների ներկայացուցիչները՝ բնակչության մեջ իրենց թվաքանակի համապատասխան: Ասադի ստեղծած վարչակարգը մեծամասամբ համապատասխանում էր Սիրիայի բնակչության հիմնական խմբերի շահերին, բացառությամբ մեծահորուստ սուննի խավի, որոնց դրությունը, սակայն, էական վտվախության ենթարկվեց 1990-ականների սկզբից: Իր ճկուն քաղաքականությամբ Ասադն ապահովել էր վարչակարգի աջակցության լայն հասարակական հենք և երկրում համեմատաբար սոցիալական խաղաղություն՝ կյանքի կոչելով 1970թ. նրա հիմնադրած ուղղիչ շարժման միջոցով արմատավորված հիմնադրույթներն ու նպատակները:

որ. որոնք փաստորեն չէին փոփոխվել վերջին երեք տասնամյակների ընթացքում:

Ասալի օրոք ստեղծված այդ ձևական պետական և հասարակական կառույցներն ու ինստիտուտները հիմնականում կառավարող էլիտաների գործունեության օրինականացման միջոց էին հանդիսանում, իշխանության օրինականության կերպարի ստեղծման խնդիր էին կատարում, ծառայում էին որպես բնակչության սոցիալական և տնտեսական համախմբման էական գործոն: Այդ համակարգը իշխանությանը հնարավորություն էր տալիս իր կողմը գրավել մոր կողմնակիցներ և նշանակել նրանց ղեկավար պաշտոնների, որոնք ապացուցել էին իրենց հավատարմությունը²:

Այդ ձևական կառուցվածքի հետ մեկտեղ գործում էր իշխանության իրական կառուցակարգը, որը ներկայացված էր բանակի և հատուկ ծառայությունների բարձրագույն ղեկավարությամբ, որոնցից իրականում կախված էր վարչակարգի կայունությունը և ապագան: Զինվորականները վճռորոշ դիրքեր էին զբաղեցնում կառավարող հիերարխիայի մեջ, նրանց իրավասություններն իհարկե նշված չէին սահմանադրության մեջ, սակայն նրանք քաղաքական մեծ ազդեցություն ունեին: Շատ դեպքերում Սիրիայում մի շարք հանգուցային հարցերի շուրջ վճռորոշ խոսքը պատկանում էր դիվիզիաների հրամանատարներին, հատուկ ծառայությունների ղեկավարներին, ինչպես նաև ալավիական³ հոգևորականության վերնախավին⁴:

Որոշ բարձրաստիճան գինվորականներ մտնում էին Պաշտպանության խորհրդի կազմի մեջ, որը կարևոր տեղ էր գրավում քաղաքական որոշումներ ընդունելու գործում: Ինչպես պաշտպանության խորհուրդը, այնպես էլ ալավի շեյխերի բարձրագույն խորհուրդը չէր ազդարարում իր գործունեությունը: Իր ամենամսյա նիստերում ալավիական համայնքի վերնախավը որոշումներ էր ընդունում համայնքի կյանքի և ընդհանրապես երկրի ամենամոբանկատ հարցերի վերաբերյալ: Եվ չնայած այդ որոշումները հասնում էին պետության նախագահին որպես երաշխավորություններ և կարծիքներ, Ասադը, որպես կանոն, հետևում էր դրանց⁵:

Այլ էր իրադրությունը տնտեսական ոլորտում: 1990-ականների սկզբներից երկրում սկսեց ձևավորվել մոր տնտեսական էլիտան: Հետզհետե ազատ տնտեսական հարաբերությունների զարգացման պայմաններում ալավիների իշխանության պահպանման և կայունության գրավականը ալավի վերնախավի և քաղաքական էլիտայի սերտ կապն ու համագործակցությունն էր Սիրիայի առևտրա-ֆինանսական էլիտայի սուեյի խոշոր ներկայացուցիչների հետ՝ ալավիական ընկերակցության կողմից պետական վարչակազմի, բանակի և անվտանգության ու հատուկ ծառայությունների վրա վերահսկողության պահպանման հետ մեկտեղ: Այն ուներ իր տրամաբանական հիմնավորումը: Ավանդական սուեյ-

միական մեծահարուստ խավի հետ համեմատած տնտեսական առումով առավել թույլ ալավիները տարակուսում էին, որ եթե տնտեսության շուկայական բնույթն առավել զարգացում ստանա և տնտեսության սզատականացման բարեփոխումներն էլ ավելի խորանան, ապա ալավի փոքրամասնությունը կարող է չդիմանալ մրցակցությանը և զիջել նաև իր քաղաքական դիրքերը սուննի մեծահարուստ գործարար խավի ճնշումների ներքո: Ի տարբերություն 1970-ականների և 1980-ականների, և համոզվելով, որ անհնար է իշխանության հետ բացահայտ առնակատմամբ⁶ հասնել հաջողության, ալավիական իշխանության հետ սերտ գործակցության մեջ շահագրգռված էր նաև սուննիական խավը և ձգտում էր դրան: Սուննի խոշոր գործարարներին անհրաժեշտ էր ազդեցիկ ալավի գեներալների և կուսակցական-վարչական վերնախավի աջակցությունը բյուրոկրատական արգելքներն ու տնտեսության պետական կարգավորման սահմանափակումները հաղթահարելու համար: Ալավիներն իրենց հերթին շահագրգռված էին սուննիների միջոցով ելք ունենալ դեպի արևմտյան շուկաներ և նրանց կապերի շնորհիվ պահովել արտասահմանյան ներդրումներ Սիրիայի տնտեսությունում: Իր հերթին ավանդապետ տնտեսական ավելի մեծ ներուժ և արտաքին շուկաներում որոշակի հեղինակություն և մշակված կապեր ունեցող սուննիական մեծահարուստ գործարար խավը տնտեսության պետական կարգավորման պայմաններում իր տնտեսական շահերը պաշտպանելու համար ստիպված էր աջակցություն փնտրել բարձրաստիճան ալավիների՝ զինվորականների և հատուկ ծառայությունների ղեկավարների մոտ, որոնցից վերջին հաշվով կախված էր երկրում ազատ գործարարությանը զբաղվելու հնարավորությունը: Միևնույն ժամանակ 1990-ական թթ.-ի սկզբից սիրիական նոր խոշոր գործարար խավը սկսեց ձեռք բերել առավել ծանրակշիռ դիրքեր՝ որպես վարչակարգի հիմքերից մեկը, որը պետության մեջ ուժերը հավասարակշռող գործոն էր: Ասադը լավ հասկանում էր, որ նոր սիրիական տնտեսական էլիտան մոտ ապագայում կարող է դառնալ վարչակարգի կայունության և անկախության վճռորոշ տարրերից մեկը: Այդ պատճառով նա տնտեսական ազատականացման միջոցով ձգտում էր բացել նրա մուտքը և ներթափանցումը իշխանական մարմիններ և ինստիտուտներ: Այդուհանդերձ սուննիների պարագայում ամբողջությամբ իշխանամետ կուռ խավի ձևավորումը, որը դեռևս 1980-ականների սկզբին ֆինանսավորելով իսլամական-ծայրահեղականներին լուրջ սպառնալիք էր ստեղծել վարչակարգին և աշխարհիկ Սիրիային, պահանջում էր ոչ միայն մասնավոր սուննիական կապիտալի և ալավիական իշխանության առավել սերտացում, այլև Սիրիայում առավել լայն քաղաքական ազատականացում և արմատական բարեփոխումներ⁷:

Միրիայում 1990-ական թթ.-ի սկզբից սկսեցին ձևավորվել ալավիական և տուննիական բիզնես-ընկերակցություններ, ընդհանուր տնտեսական շահերի և աճող քաղաքական նկրտումների հիմքի վրա: Մուննիական տնտեսական էլիտան, հատկապես Դամասկոսի իտշոբ գործարար խավը 1990-ական թթ.-ի սկզբներից սկսեց հետզհետե ինտեգրվել իշխանությանը այն միջոցով, որը դեռ վաղուց հայտնի էր ալավի համայնքի մեջ պետական բարձր պաշտոնները բաշխելու գործում: Միրիայում տնտեսության ուժեղ պետական հատվածի առկայության և տնտեսության պետական կարգավորման պայմաններում սուննիներն իրենց տնտեսական շահերը բավական գործում պաշտպանում էին նաև ամուսնական-բարեկամական կապերի միջոցով կառավարչական կառույցներում և իշխանության վերնախավում, սակայն նրանց ազդեցությունը որոշումներ ընդունելու ոլորտում բավական սահմանափակ էր, իսկ նրանց կարգավիճակը, որպես իշխանության գործընկերներ, քիչ զգալի էր⁶: Միրիայի կրոնա-դավանական փոքրամասնությունները՝ քրիստոնյաները, դրուզները, իսմաիլականները նույնպես ալավիների իշխանությունը դիտարկում էին որպես իրենց անվտանգության և հասարակական կարգավիճակի որոշակի երաշխիք, որը նրանց կարծիքով կարող էր փոփոխվել սուննիների՝ իշխանության գալու դեպքում:

Փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները նույնպես լուրջ քաղաքական և տնտեսական դիրքեր էին զբաղեցնում պետությունում և անմիջական աղեցություն ունեին Միրիայի քաղաքական վերնախավի ձևավորման գործում: Նրանց սոցիալական կարգավիճակի այդպիսի աճը մեծամասամբ պայմանավորված էր Միրիայում բանակի և ՄՎՄԿ-ի դերի բարձրացմամբ: Հայտնի է, որ զինվորական ծառայությունը հնարավորություն էր տալիս կրոնական համայնքների ներկայացուցիչներին պետությունում բարձրանալ ղեկավար դիրքերի: Նմանատիպ հնարավորություններ էր ընձեռում նաև անդամակցությունը Բաաս կուսակցությունում:

Այսպիսով, 1990-ականներին Հաֆեզ ալ-Ասադի հավասարակշռող քաղաքականությունը Միրիայում մեծամասնություն կազմող սուննիների և իշխանության կորիզը կազմող ալավիների միջև, ինչպես նաև որոշակի ուշադրությունը կրոնական փոքրամասնությունների նկատմամբ և նրանց ներգրավումը կառավարման համակարգում երկրում քաղաքական կայունության հիմնական գրավականներից մեկն էր, ինչի շնորհիվ Միրիան դուրս եկավ 1980-ականների ներքաղաքական շարունակական անկայուն դրությունից:

GEVORG GHARIBJANIAN
(IOS)

**THE PROCESS OF ACCRETION OF POLITICAL AND ECONOMIC
ELITES OF SYRIA IN THE EARLY 1990's.**

After the economic stagnation of 1980's the new economic elite of Syria was on the way to formation in the early 1990's. Under conditions of development of free economic relations and increasing liberalization of the Syrian economy, the keeping of power by the alawies and the stability of the regime were determined by the close cooperation between the Alawi political and military elite with the Sunni upper representatives of commercial and financial elite.

The upper Sunni businessmen and entrepreneurs actually needed the support of the influential Alawi generals and party-administrative officials, to overcome the bureaucratic obstacles and the restrictions of the state-regulated economy as well. Simultaneously the Alawies were interested in getting a possibility to reach international markets via Sunnis and providing foreign investments for the Syrian economy using the close business ties of the Sunni economic elite.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Կուսակցությունը հիմնադրվել էր Սիրիայում 1947թ. և վերածվել համասարա-րական կուսակցության՝ իր մասնաճյուղերով մի շարք արաբական երկրնե-րում: 1954թ. Դամասկոսում ստեղծվեց կուսակցության առաջին համագա-յին ղեկավարությունը: Կուսակցությունը Սիրիայում իշխանության եկավ 1963թ., և նրա հիմնական կարգախոսն է «միասնություն, ազատություն, սո-ցիալիզմ»:
2. Сирия. Справочник, М., 1992, с. 209-210.
3. Ալավիները իսլամի երկու գլխավոր ուղղություններից մեկի՝ շիականության մի ճյուղավորումն են, որոնք 4-րդ խալիֆա Ալիին, որից գալիս է նրանց ան-վանումը, դարձրել են իրենց պաշտամունքի առարկա: Սիրիայի նախագահ Հաֆեզ ալ-Ասադը նույնպես ալավի էր, նրանց կրոնական առաջնորդի՝ ռաիս ադ-դինի նստավայրը գտնվում է Ասադի ծննդավայր Սիրիայի Կարդահա քնակավայրում:
4. Ахмедов В. М., Сирия на рубеже столетий. Власть и политика, М., 2003, с. 32.
5. Նույն տեղում:
6. 1982թ. իշխանությունները դաժանորեն ճնշեցին մաև որոշ չափով սուննիե-րի շահերն արտահայտող «մուսուլման-եղբայրների» ելույթները:
7. Hinnebusch R.A. Asads Syria and the New World Order: The Struggle for Regime Survival. Middle East Policy. 1995 с. 80-86.
8. Volker P., The Political Economy of Syria under Asad. L., 1997, с. 50-58.
9. Նույն տեղում: